

PEŞƏ SEÇİMİNƏ VERİLƏN PSIXOLOJİ TƏLƏBLƏR

İradə Babayeva,

2 nömrəli Bakı Peşə Məktəbinin psixoloqu

E-mail: iradebabayeva57@gmail.com

Uşaq vaxtlarında gələcəkdə kim olacağı haqqında böyük əksəriyyət öz xəyallarını qurur və dostlarına, soruşanlara arzularını bildirir. Vaxt gəlir, ötən illərdə tez-tez dəyişən fikrini dəqiqləşdirmək üzərində düşünür və müəyyən götür-qoy edir. Odur ki, insan müəyyən seçim qarşısında qaldıqda düzgün qərar qəbul edə bilməsi onun ən üstün keyfiyyətlərindəndir. Gənclik əbədi deyildir, həyat yolunda bizə verilən böyük və tükənən sərvətdir. Bu, düzgün xərclənməlidir. Gənclik yaşamağa dəyən bir fürsətdir. Əsas məsələ bu fürsəti əldən verməmək, gələcək üçün lazım olacaq bir çox məsələləri həll etməkdir. Bu, belə də olmalıdır. Peşə üzrə sənəti, ixtisası düzgün seçmək insanın həyat yolunun başlanğıcıdır. Gənclərin gələcək karyerası bu seçimdən çox asılıdır. Lakin insan hər zaman belə seçimi istədiyi kimi edə bilmir. Bunun əsas səbəblərindən biri peşə seçiminin elmi əsasları haqqında onun müəyyən biliyə, məlumata malik olmamasıdır. Müasir dövrdə ölkəmizin sosial-iqtisadi, mədəni həyatında baş verən intensiv tərəqqinin tələblərinə uyğun kompleks islahatlar proqramı həyata keçirilir. Bu gün **“Yeniyetmə və gənclər gələcək həyat yolunu müəyyənləşdirərkən hansı məsələlərə diqqət yetirilməlidir?”, “Bacarıq və qabiliyyətləri necə qiymətləndirilməlidir?”, “İstəklərinə, peşə və ixtisaslara uyğun müstəqil qərar qəbul edə bilərmimi?”, “Peşə özünüdərk etmə zamanı birinci növbədə kim olmalı, hansı peşəni seçməli?”, “Gələcək karyeranı necə qur-**

malı? Necə olmalı?” və s. kimi suallara cavab tapmaq üçün özünüdərk etmə, özünənəzarət və özünüdərkliyin xüsusi önəm daşdığını gənclərin diqqət mərkəzinə çəkmək vacibdir. **Özünümüşahidə zamanı “Mən necə insanam? Hansı bacarıqlara malikəm?”** suallarını cavablandırmaq lazımdır. Gənclərdə bu və digər xüsusiyyətlər, keyfiyyətlər mərhələlər üzrə formatlaşdırıldıqdan sonra ailənin, yaşadların, yoldaşların, dostların, müəllimlərinin və s. təsir imkanları (müsbət və mənfi təsir) araşdırılmalıdır. Burada şəxsin peşəyə marağı, meyli, tələbatı kimi amillərə də istinad edilməsi zəruridir. Şəxsiyyətin sosial tipi təyin edilməklə peşə seçimi imkanları müəyyənləşdirilə bilər. Təbii ki, seçilən ixtisas və peşə hər bir şəxsin istək və arzularına, cəmiyyətin sosial-iqtisadi tələbinə müvafiq olmaqla bərabər, seçim edənə də gələcək həyatını təmin edəcək səviyyədə olmalıdır. Bu baxımdan peşə seçərkən məktəblilərin aşağıdakı psixopedaqoji tələbləri nəzərə almaları məqsədəuyğundur: *seçilən peşə nüfuzlu olmalıdır; əmək haqqı münasib olmalıdır; peşə maraqlı olmalı və peşə sahibini özünə cəlb etməlidir; əmək şəraiti yaxşı olmalıdır; valideynlərin arzu və marağı nəzərə alınmalıdır; seçim bazarın tələblərinə uyğun olmalıdır; seçim gələcək karyera üçün təminatlı olmalıdır.*

Peşə seçimində səhvə yol verməmək üçün maraq, motiv, bacarıq və qabiliyyət kimi psixopedaqoji amillərin nəzərə alınması da çox vacib şərtlərdəndir. Peşəözüdərkəhsili, tərbiyəsi, valideyn-müəllim məsləhətləri və s. bəhrələnməyin

vacibliyi ön plana çəkilməlidir. Yeniyetmə və gənclərin peşə və ixtisaslara düzgün istiqamətləndirilməsi, onların şüurlu, məqsədyönlü seçim etmələrini belə qruplaşdırmaq lazımdır: *yeniyetmə və gənclər; müəllimlər; valideynlər; cəmiyyət.*

Elm və texnikanın sürətlə inkişaf etdiyi bir dövrdə yeni istehsal sahələrinin meydana gəlməsi diqqəti cəlb edir. Hazırda insan həyatı və fəaliyyətinin elə bir sahəsi yoxdur ki, psixologiya elmi ora nüfuz etməsin. Mübaliğəsiz demək olar ki, bu bütün dünyada hər bir fəaliyyət sahəsində psixoloji biliklərin səmərəliliyini artırmaq üçün tətbiq edilir. Bəs psixologiya nədir? Psixoloji anlayışlar ilk dəfə sistem şəklində Aristotelin “Ruh haqqında” traktatında şərh olunmuşdur. Traktatın psixologiya deyil, “Ruh haqqında” adlandırılması təsadüfi deyil. XIX əsrin sonlarına kimi psixologiya elmi fəlsəfəyə, ilahiyyətə aid edilmişdir. Avropa ədəbiyyatında bəzən onu mental (“**mental**” – latın sözü olub, psixi olan deməkdir) fəlsəfə, ruhiyyət; **pnevmatologiya** (pnevma – yunan sözü olub, nəfəs, ruh deməkdir) adlandırmışlar. Azərbaycanda isə psixologiya termini XIX əsrin əvvəllərində rus psixoloqlarının əsərləri vasitəsi ilə yayılmışdır.

Psixologiya termini iki yunan sözündən “psyuxē” – ruh, ruhi aləm, “logos” – bilik, elm sözlərindən əmələ gəlmiş, “psixika haqqında elm” deməkdir.

Hesablamalara görə, insanı 200-dən artıq elm sahəsi öyrənir. Onlardan biri də psixologiyadır. Psixologiya termini evristik baxımından elmin predmetini dəqiq ifadə edir. Psixologiya elminin predmeti mürəkkəb və çoxcəhətlidir. Burada pedaqogika elminin imkanlarından integrativ istifadə olunur. Pedaqogika və psixologiyanın obyektı insandır. Pedaqogika insanın tərbiyəsindən bəhs edən elmdir. Psixologiya elmi həm də fəaliyyət və ünsiyyətin psixoloji problemlərini öyrənir. Psixika fəaliyyət və ünsiyyət prosesində müxtəlif formalarda təzahür edir. Psixologiya beyində obyektiv aləmin subyektiv surəti kimi əmələ gələn psixikanın faktları, qanunauyğunluqları və mexanizmləri haqqında elmdir. Əslində, psixologiya heç də yeni elm sahəsi sayıla bilməz. Sadəcə olaraq, son dövrlər daha geniş araşdırılaraq inkişaf etdirilir. Psixologiya gənclərin peşə seçimində reallıqları nəzərə alaraq

həqiqəti üzə çıxarır. Məhz ona görə də gənclər peşə seçiminə istər pedaqog, istərsə də valideynləri tərəfindən psixoloji cəhətdən hazırlanmalıdırlar. Gənclərin talantı, istəyi, bacarıq və vərdisləri, seçdiyi sənətə həvəsi və s. nəzərə alınmalıdır.

Yuxarıda da qeyd olunduğu kimi, şəxsiyyətin sosial tipi təyin edilməklə peşə seçimi imkanları müəyyənləşdirilə bilər. Bu da psixologiyada testlər vasitəsi ilə mümkündür. Belə testlərdən biri də “**xarakterə görə peşə seçimi**” testidir. Bu testin mahiyyətini diqqətinizə çatdırmaq istədim.

Xarakterə görə peşə seçimi insanın özünü tanıması, zəif və güclü tərəflərini bilməsi, onun istəklərinin formalaşmasında xüsusi rol oynayır. Öz gücünə bələd olan insan, eyni zamanda, hansı peşənin ona daha uyğun olduğunu müəyyənləşdirə bilər. Bildiyimiz kimi, peşə seçimi xarakterə görə dəyişə bilər. Araşdırmalar nəticəsində məlum olub ki, **xaraktercə sakit insanlar** daha çox ünsiyyət bacarığı tələb edən işlərdə, **aktiv həyat tərzini sevən insanlar** isə passiv iş şəraitində özlərini rahat hiss edirlər. Nəticədə isə tez bir zamanda bu sahədən uzaqlaşirlər. Ona görə də hər kəs öz xarakterinə uyğun peşə seçməyə çalışmalıdır.

Xarakterə uyğun peşələr

Özünəqapalı insanlar daha çox proqramist, mühasib, aşpaz və bu kimi ünsiyyət tələb etməyən peşələri seçməlidirlər. Ünsiyyətçilərə menecer, satış mütəxəssisi, jurnalist, turizm üzrə mütəxəssis və s.;

Qayda-qanunlara riayət etməyi sevənlər – bank işçisi, vəkil, mühasib, mühəndis və s.;

Humanist və fədakar insanlar – müəllim, həkim, tibb bacısı və s.;

Yenilik etməyi sevən novatorlar – reklam mütəxəssisi, memar, qrafik tərtibatçısı və s.;

Xüsusi qabiliyyətə malik olan yaradıcılığı sevən insanlara – aşpaz, reklamçı, yazar və s. kimi peşələrdə ixtisaslaşmaq tövsiyə olunur.

ƏDƏBİYYAT

1. İlyasov M. Peşə seçimi. Bakı, 2015, ADPU.
2. Seyidov S., Həməzəyev M. Ümumi psixologiya. Bakı, 2014, YYSQ.
3. Həsənlı S. Psixologiya Bakı, Elm və təhsil, 2013.